

Com si fos una arpa

Mentre escric aquestes paraules estic visionant *Urdimbre* (2008) i *Tramas* (2008): dos vídeos de Lanceta en els quals les imatges dels seus telers se succeeixen rítmicament, amb el desig de construir una imatge.

L'ordit és un conjunt de fils on s'enreden acuradament les trames. En aquesta ocasió, però, en comptes de teixit, s'observa una projecció sobre un teler que està en construcció. Mentre es munta, s'escolta un exercici sònic de percussió.

També s'hi poden veure les mans de l'artista, les que ens remetien al cos apaivagat, tranquil i concentrat en el gest repetitiu que anticipa la representació i exercita la imaginació. A *Tramas*, la representació es defineix per un conjunt de flors, matisos fugaços i esclats de llum. A *Urdimbre* (ordit), el que la defineix és una successió cromàtica en què s'inverteixen els rols del mateix patró: la trama es tenyeix de blanc i de l'ordit en sorgeix el color.

Després arriba la mirada i, amb ella, la confabulació. Aquella que descriu una altra trama: la interpretació. Què desvela aquesta representació? Teresa Lanceta ens diu: «Per a un botànic, una trama és una floració» i «per a un escriptor, un argument».¹ Però per a una teixidora com ella, aquest entrecreuament no només dona lloc a un objecte utilitari, sinó que va més enllà; es converteix en un «estandard de cultura».² Les persones teixidores, escriptores o botàniques som, en última instància, preses de la composició.

En una conversa amb un estudiant, Lanceta explica que «teixir és com la vida, has de viure amb els errors i incorporar-los per construir una cosa que no esperaves».³ Teixir és un codi obert des del qual es llegeix, es transforma i es transmet un coneixement, que és sempre complex i circumstancial. El temps esdevé una unitat d'experiència de vida, coreografia mesurada.

De la mateixa manera que Lanceta afronta el teixit sense esbós previ i abraçant l'error, jo escric aquestes ratlles fent un esforç per abandonar l'argumentació. El que m'empeny és l'admiració i una intuïció. També la distància curta, és a dir, recorro al coneixement que es desprèn quan es fa una exposició. La intuïció creix amb les paraules, mentre escolto les tecles que creen una melodia truncada, amb silencis que constrenyen i que s'entrellacen amb les sonoritats en les fronteres dels nostres cossos —tecles i cordes—, com si fossin una banda sonora.

«Enyoro tenir una veu capaç de cantar. Escriure és el que està més a prop d'aquest desig contrariat.»⁴ Aquesta cita ens dona pistes de per què, a *Tramas* i *Urdimbre*, els sons es desprenen dels dits, de l'agulla i la pinta que passa. Com si el teler fos una arpa i les paraules escrites,

una veu. A les tecles, mentrestant, una altra composició. Perquè en el treball de Lanceta l'oralitat esdevé història, i l'artista sap molt bé que la trama conspira en perjudici de la memòria.

Per això, cal recordar que aquests dos vídeos es van fer el 2008 com a seqüeles de l'apagada financera que va donar pas a l'austeritat, la mateixa que dos anys més tard es va colar dins l'article 135 de la Constitució en un calorós agost de vacances. Va ser aquell estiu del 2011 que ens van «comprar les hores», com diu Lanceta, per rescatar els bancs: «1. Totes les administracions públiques adequaran les seves actuacions al principi d'estabilitat pressupostària. 2. L'Estat i les comunitats autònomes no podran incórrer en un dèficit estructural que superi els marges establerts, si s'escau, per la Unió Europea per als seus Estats membres.»⁵

Tanmateix, el que ens presenta *aquest* teler és una altra trama europea: la de la reconversió industrial de mitjans dels anys vuitanta, quan l'Estat espanyol va ingressar a la Comunitat Econòmica Europea, mentre jo naixia sense saber que aquesta història definiria tota una vida. Com tantes altres, la meua família materna va formar part del gran èxode del camp que forçosament va haver d'abandonar Andalusia. La meua àvia cosia, mentre que el meu avi, també amb les seves pròpies mans, va construir les vies d'un tren que ens acabaria allunyant. Quan només tenia deu anys, a la meua mare la van fer responsable d'un magatzem de taronges i la van fer viatjar, mentre que el meu pare (tan mediterrani ell) —fill d'una espadenyera i d'un reparador de barques— recorria cada dia trenta quilòmetres pedalant per aprendre l'ofici de fuster.

Són històries comunes dels marges —o ravals— a l'avantsala de la democràcia, territoris extramurs allunyats del centre amb una força centrípeta que atreïa, amb més o menys fortuna, un imaginari de progrés, anhel i desig, que es va multiplicar en altres geografies amb la complicitat de les promeses emancipadores de les noves tecnologies: oficis i beneficis es distanciaven. Són històries que avançaven, mentre que les condicions d'accés territorial es redefinien. Amb trens i avions, van començar nous períodes de vacances.

La turistització de l'experiència en comú es manifesta sovint en el treball de Lanceta. El vídeo *Tramas* inclou unes fotografies que l'artista va fer a prop de la icònica piràmide esglaonada de Djoser, a Saqqara (Egipte), on Lanceta va tenir ocasió de visitar un orfenat quan va participar en una exposició de la XI Biennal del Caire. En aquest orfenat els menors teixien sense parar, oferint, amb les seves imatges, una de les poques ocasions en què Lanceta recorre a il·lustrar l'alteritat. El seu treball, que comprèn dècades de dedicació, s'erigeix contornejant la representació. Perquè, com saben bé els indígenes, no és

possible quedar-se dins de la imatge. En el cas de les comunitats berbers, de les quals Lanceta ha après tant, en última instància, les alfombres en recullen la visió. Tots sabem que històricament els bàrbars no fotografien, a ells se'ls «captura». Potser per això, com es posa de manifest en aquesta publicació, els rostres acostumen a escapar de les seves històries i conviden a la confabulació.

Tramas, però, n'és una excepció. En aquells anys vuitanta de la reconversió industrial, els nous patrons de competició i de canvi van suposar un tractament de xoc intensiu per equilibrar l'oferta i la demanda, i van comportar acomiadaments, prejubilacions i el tancament d'instal·lacions. Era un nou sistema d'organització i gestió postfordista, basat en els serveis i el turisme, que va obligar a destruir, entre altres coses, molts telers.

Per sort, n'hi va haver un que va tenir la fortuna de caure en mans de Lanceta. És el teler que es converteix en arpa i permet narrar aquesta altra trama que sorgeix de l'apagada, no només financera, sinó de la mateixa artista en un període de transició: un període en què, tot i que va deixar de teixir, no va deixar de tramar. Com a escriptora o botànica, en aquells anys de desencís i canvi industrial, Teresa Lanceta va decidir crear des d'una altra banda. La imatge en moviment va donar continuïtat a una narrativa que abraçava una altra disciplina, en la qual oralitat i etnografia s'acostaven a la desaparició del *treball* com a epicentre del reconeixement recíproc i les relacions socials.

Cierre es la respuesta (2011) és una crònica plural que Lanceta va crear el mateix any en què el principi d'estabilitat pressupostària es va imposar per sobre de la despesa social. El tancament de la fàbrica de tabacs d'Alacant quedaria gravat en les vivències d'una comunitat afectiva que ens recorda que les individualitats sempre estan formades de multiplicitats.

Elles, les cigarreres, protagonistes d'aquest altre vídeo elaborat amb materials videogràfics manllevats i narracions orals, van formar part d'una història de destresa i lleialtat: una història d'una indústria que s'estableix al país al segle XVII i que, inicialment, es defineix per un particular consens tàcit entre amos i empleades que permet compatibilitzar de manera extraordinària feina, criança i cures.

Aquest ofici artesà requeria habilitats i experiència. Assegudes al voltant d'una gran taula, les treballadores cargolaven cigarrets sense parar; quan es va imposar la industrialització, ho van continuar fent al costat de les màquines. D'artesanes a operàries, aquestes dones encarnaven els perills d'una alienació creixent. Per aquest motiu es va constituir un col·lectiu social i solidari entre companyes que va transformar la fàbrica en una plaça pública on es podia conversar i relatar vivències compartides, dissentir i explicar frustracions adquirides.

Mares, germanes, cosines i amigues. Quan es van crear nous estaments laborals, també hi van sorgir algunes enemigues —ja que, per millorar la competitivitat, els amos es doblegaven a la divisa del «divideix i venceràs». «De la meua mare n'he heretat un esperit lluitador, social i obrer»,⁶ li explicava a Lanceta amb la veu trencada la Carmen, filla, neboda, neta i besneta de cigarreres. Aquestes són les herències d'una comunitat fabril desmembrada pel tancament d'aquells anys en què les fàbriques es van acabar traslladant a d'altres geografies, principalment al Marroc i a Europa de l'Est. Unes herències fruit d'uns processos que s'havien anat sedimentant durant els tres segles en què les veus se situaven a les fronteres de les seves mans maquineres, i que Lanceta va enregistrar per commemorar les tasques col·lectives com a experiència de vida.

Com passa amb *Tramas*, en què els processos d'aprenentatge a Saqqara revelen els usos i abusos d'una turització creixent, *Cierre es la respuesta* posa de manifest que també és possible afrontar l'herència com a vector d'experiència d'un passat present que afronta un futur anterior. Una herència, en definitiva, que no s'entén com a llegat tenyit de culpabilitat, rebuig o desassossec (colonial, racista, deutor), sinó com a potència que lliga temporalitats. L'herència, en última instància, com a sediment de reciprocitats i corresponsabilitats.

Laura Vallés Víchez és editora, curadora i docent. Directora de l'editorial Concreta.

¹ Teresa Lanceta: <https://www.teresalanceta.com/es/Sakkara.php> [Consultat el 10 de desembre de 2021].

² *Ibíd.*

³ Teresa Lanceta, entrevista no publicada (material docent).

⁴ Teresa Lanceta en conversa amb Àngel Calvo Ulloa: «Una búsqueda. Tan inadvertida que pueda confundirse con el azar o la fortuna», *Dardo Magazine*, núm. 37, 2021.

⁵ Modificació de l'article 135 de la Constitució espanyola, 2011 (text consolidat, Parlament de Catalunya, 2012).

⁶ Teresa Lanceta: *De mi madre he heredado. Mujeres e industria tabaquera en Alicante*, I4è Premi Bernat Capó, 2011.